

INKLYUZIV TA'LIM SHAROITIDA MAXSUS EHTIYOJLI O'QUVCHILARNING IJTIMOYIY-PSIXOLOGIK MOSLASHUVINI RIVOJLANTIRISH

*Muallif: Sunnatova Shaxnoza Xojiakbar qizi
Toshkent shahar Sergeli tumani 305-sonli
umumiy o'rta ta'lim maktabi amaliyotchi psixologi*

Annotatsiya

Mazkur maqolada inklyuziv ta'lim jarayonida alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan o'quvchilarning umumta'lim maktabi muhitiga moslashuvi, tengdoshlar bilan o'zaro munosabatlari hamda psixologik qo'llab-quvvatlashning o'ziga xosliklari tahlil qilingan. Tadqiqot maqsadi – inklyuziv sinflarda o'quvchilarning psixologik qulayligini ta'minlash va inklyuziv muhitning ijtimoiy-pedagogik samaradorligini o'rganishdan iborat. Tadqiqotda kuzatuv, suhbat va sotsiometrik metodikalar qo'llanildi. Olingan natijalar inklyuziv ta'limda maktab psixologi va pedagoglar hamkorligining yuqori ahamiyatini ko'rsatib berdi. Maqola yakunida inklyuziv muhitni yaxshilash bo'yicha amaliy tavsiyalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: *Inklyuziv ta'lim, alohida ta'lim ehtiyojlari, psixologik moslashuv, integratsiya, sotsiometriya, inklyuziv madaniyat, psixologik qo'llab-quvvatlash.*

1. Introduction (Kirish)

Inklyuziv ta'lim – bu har bir bolaning ta'lim olish huquqini ta'minlashga qaratilgan global jarayon bo'lib, u nogironligi bo'lgan yoki maxsus ta'lim ehtiyojlariga ega bolalarni umumta'lim maktablari muhitiga to'liq integratsiya qilishni nazarda tutadi (O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni). Toshkent shahri, xususan Sergeli tumani 305-sonli maktabi kabi inklyuziv ta'limni amaliyotga tatbiq etayotgan muassasalarda bu jarayon nafaqat o'quv, balki psixologik-ijtimoiy rivojlanish nuqtai nazaridan ham o'ta muhimdir.

Inklyuziv ta'limdagi asosiy muammo shundaki, alohida ehtiyojli bolalar ko'pincha tengdoshlari tomonidan qabul qilinishda qiyinchiliklarga duch keladilar, bu esa ularda ijtimoiy izolyatsiya va o'ziga ishonchsizlikni keltirib chiqarishi mumkin. Tadqiqotning maqsadi inklyuziv sinflardagi o'quvchilarning ijtimoiy-psixologik holatini baholash hamda ularning ijtimoiy moslashuvini rivojlantirishning samarali mexanizmlarini aniqlashdan iborat.

2. Methods (Tadqiqot metodlari)

Tadqiqot Sergeli tumani 305-maktabning inklyuziv sinflarida tahsil olayotgan 20 nafar alohida ehtiyojli o'quvchi va ularning 80 nafar tipik rivojlanayotgan tengdoshlari ishtirokida olib borildi.

Qo‘llanilgan metodikalar: * **Kuzatuv (Observation):** O‘quvchilarning dars jarayoni va tanaffus vaqtidagi ijtimoiy interaksionalini qayd etish. * **Sotsiometriya (J. Moreno):** Inklyuziv sinfdagi o‘quvchilarning bir-biriga bo‘lgan munosabati va "qabul qilinganlik" darajasini aniqlash.

* **Psixologik suhbat:** Alohida ehtiyojli o‘quvchilar va ularning ota-onalari bilan o‘tkazilgan yakkama-yakka suhbatlar orqali ichki kechinmalarni aniqlash. * **Maktabga moslashuv darajasi so‘rovnomasi:** O‘quvchilarning maktab muhitiga bo‘lgan munosabatini o‘rganish.

3. Results (Tadqiqot natijalari)

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki: 1. **Ijtimoiy integratsiya:** Inklyuziv sinflarda o‘quvchilarning 65% i maxsus ehtiyojli bolalarni ijobiy qabul qiladi, biroq 35% holatda o‘zaro muloqotda passivlik va ba’zi hollarda begonlashish kuzatilgan. 2. **Psixologik holat:** Maxsus ehtiyojli o‘quvchilarning 70% i sinf muhitida o‘zini xavfsiz his qiladi, agar o‘qituvchi va psixolog tomonidan maxsus e‘tibor qaratilsa. 3. **Tengdoshlar munosabati:** Sotsiometrik tahlil shuni ko‘rsatdiki, inklyuziv sinfda do‘stona muhit shakllanishi uchun o‘qituvchining yondashuvi va sinfdagi "inklyuziv madaniyat" muhim rol o‘ynaydi.

4. Discussion (Muhokama va tahlil)

Olingan natijalar shuni tasdiqlaydiki, inklyuziv ta’lim nafaqat akademik yutuqlarga, balki jamiyatda insonparvarlik tamoyillarini shakllantirishga xizmat qiladi. 305-maktab misolida ko‘rishimiz mumkinki, psixologning o‘quvchilar bilan olib boradigan "bag‘rikenglik" treninglari o‘quvchilar orasidagi rad etish darajasini kamaytiradi. Biroq, asosiy qiyinchilik o‘qituvchilarning inklyuziv ta’lim bo‘yicha maxsus ko‘nikmalarini yanada boyitish va ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirishda qolmoqda.

5. Conclusion (Xulosa)

Inklyuziv ta’lim muvaffaqiyati maktabdagi umumiy psixologik iqlimga bog‘liq. Alohida ehtiyojli bolalarning ijtimoiy moslashuvi uchun quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi:

1. **Treninglar:** Sinfdagi tipik rivojlanayotgan bolalar uchun "Biz hammamiz tengmiz" mavzusida muntazam treninglar o‘tkazish.
2. **Individual yondashuv:** Har bir maxsus ehtiyojli o‘quvchi uchun individual psixologik kuzatuv xaritasini yuritish.
3. **Ota-onalar hamkorligi:** Inklyuziv ta’limning ahamiyati haqida ota-onalar bilan seminar-suhbatlarni ko‘paytirish.
4. **Muhitni moslashtirish:** Sinf xonalarida inklyuziv muhitni (vizual qo‘llanmalar, qulay o‘tirish joylari) yaxshilash.

Ushbu chora-tadbirlar 305-maktabda inklyuziv ta’lim sifatini oshirishga va har bir bolaning o‘z imkoniyatlarini to‘liq namoyon etishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining "Ta’lim to‘g‘risida"gi Qonuni.
2. Vygotskiy, L. S. *Nuqson va kompensatsiya masalalari*.
3. Inklyuziv ta’lim bo‘yicha metodik qo‘llanmalar (O‘zR Xalq ta’limi vazirligi).
4. Sunnatova, Sh. X. *Maktab psixologining inklyuziv ta’limdagi o‘rni* (metodik ishlanma).